

ARCHEOWIEŚCI 31

Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW

Berenike 2012, Egipt

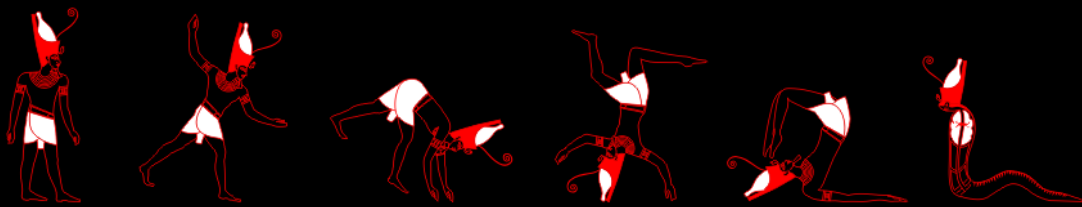
Berenike nad Morzem Czerwonym to starożytny port, do którego przyływały statki z towarami z Indii, Cejlonu i Arabii Południowej. Miasto było schronieniem i miejscem czasowego zamieszkania dla marynarzy, handlowców i ludności z najodleglejszych zakątków świata. Spotykały się tutaj różnorodne języki i kultury. Wyniki badań przeprowadzonych w ostatnim sezonie 2012, pozwoliły na ustalenie nowych faktów dotyczących funkcjonowania tego portowego miasta a także barwnego życia religijnego jego mieszkańców.

„Berenike Project” jest polsko-amerykańską misją archeologiczną prowadzoną przez Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW (Iwona Zych) oraz University of Delaware (prof. Steven Sidebotham). W ostatnio zakończonym piątym sezonie prowadzono prace wykopaliskowe w trzech rejonach miasta: w zachodniej części zatoki portowej, interpretowanej jako pozostałości wczesnohellenistycznego fortu, w kompleksie świątynnym u wejścia do portu oraz w rejonie śmietnika na północnych obrzeżach miasta. Dodatkowo wstępne badania przeprowadzono na terenie okręgu cmentarnego położonego poza Berenike w Wadi Khashab oraz w osiedlu związanym z rzymskim kopalnictwem szmaragdów (Wadi Nugrus i Wadi Sikait) – oba miejsca położone są w górach Pustyni Wschodniej.

Fot. 1 Członkowie projektu Berenike 2012 na stanowisku

Metody nieinwazyjne - prospekcja geofizyczna i rekonesans geologiczny w połączeniu z wierceniami geologicznymi (kontynuowanymi od poprzedniego sezonu) pozwoliły na kolejny etap odtworzenia przebiegu linii brzegowej i charakteru zatoki portowej. Po bieżącym

ARCHEOWIEŚCI 31

Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW

sezonie został uchwycony m.in. całkowity przebieg południowego i częściowo południowo-wschodniego obrzeża miasta, zlokalizowano przypuszczalny brzeg skamieniałej rafy, na której stanęło miasto, rozpoznano teren wokół wyspy u wejścia do południowo-zachodniej zatoki portowej, gdzie mieści się kompleks budowli świątynnych.

Kompleks świątynny u wejścia do zatoki portowej

Do tej pory znano z Berenike kilka budynków o charakterze sakralnym. Jednakże po raz pierwszy udało się odsłonić świątynię będącą częścią większego kompleksu kultowego. Pozostałości co najmniej trzech budowli odsłonięto w południowej, portowej części Berenike na tzw. wyspie, w domniemanej zatoce portowej. Budynek omawianej świątyni datowany jest na okres późnego antyku (IV-V wiek n.e.).

Fot.2

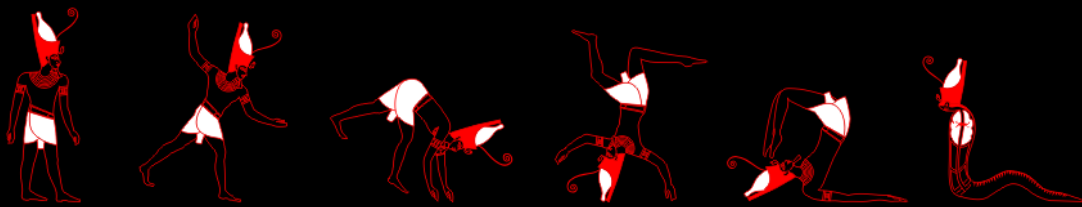

Fot.3

Fot. 2 Tzw. „Świątynia lotosów” z widocznym na zdjęciu ołtarzem-kolumną oraz zagłębieniem z korałem

Fot. 3 Plakietka z głową byka znaleziona w „Świątyni lotosów”

Sezon 2012 pozwolił na uchwycenie wczesnej fazy jego użytkowania. Etap ten związany jest z charakterystycznym zagospodarowaniem budynku: trójdzielnym wnętrzem, szalowanym drewnem zagłębieniem, w którym odsłonięto duży koral bez wątplenia o charakterze kultowym, ołtarzem-kolumną oraz ołtarzykami do spalania kadzidła – relacjonuje

ARCHEOWIEŚCI 31

Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW

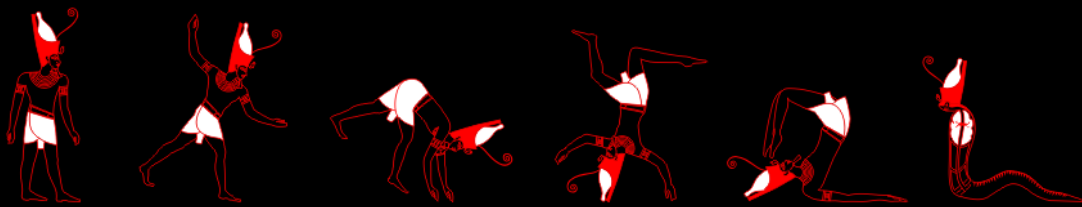
archeolog Joanna Rądkowska. Faza ta związana jest także z szeregiem przedmiotów wotywnych, spośród których część, m. in. plakietka z brązu przedstawiająca głowę byka, pochodzi najprawdopodobniej z Arabii Południowej. To wskazywałoby na dalekie, południowoarabskie korzenie praktyk religijnych, które odprawiano w tej właśnie świątyni. Zarejestrowano także ślady uczt rytualnych lub składania ofiar z mięsa a także przynoszenia do świątyni bukietów. Badanie botaniczne wskazały, że oprócz występującego w regionie lotosu do świątyni przynoszono także irys jemeński. Kwiat ten musiał być specjalnie sprowadzany w formie cebulek lub sadzonek. To niepozorne znalezisko ma kapitalne znaczenie, gdyż znów wskazuje na związki kultu z regionem południowoarabskim.

Fot. 4 Pobieranie próbek irysa jemeńskiego ze świątyni

Cmentarzysko kotów i psów wśród śmieci

Prace w obrębie wczesnorzymskiego śmietnika, które są kontynuowane już kolejny sezon, przyniosły nowe informacje na temat cmentarzyska małych zwierząt, przede wszystkim kotów i psów. Intencjonalne pochówki zwierząt w tym właśnie obszarze miasta było praktykowane bardzo długo: od początku osadnictwa rzymskiego (I w. n.e.) na tym terenie po późny antyk (IV-V w. n.e.). Co zdumiewające, w obrębie jednego z wykopów znaleziono także dwa kopczyki kamienne kryjące pochówki kilkuletnich dzieci. Niestety nie dało się wydatować tych pozbawionych darów pochówków a co z tego wynika, nie jest jasny ich związek z cmentarzyskiem zwierzęcym. Badania wykazały natomiast, że w tej samej

ARCHEOWIEŚCI 31

Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW

przestrzeni grzebano padłe zwierzęta a także wykopywano jamy śmietnikowe na pokonsumpcyjne resztki zwierzęce. Zawartość jam z kośćmi będzie w najbliższym czasie poddana badaniom archeozoologicznym.

Śmietnisko, jak zawsze, dostarczyło także fenomenalne znaleziska z różnych innych kategorii, np. świetną ceramikę stołową typu *barbotine*, odłamki szklanych naczyń, w tym przykłady luksusowych naczyń z rżniętą dekoracją, przedmioty z fajansu i drewna, lampki oliwne, wyroby z brązu i żelaza.

Fot. 5 Fragment naczynia zdobionego techniką *barbotine*

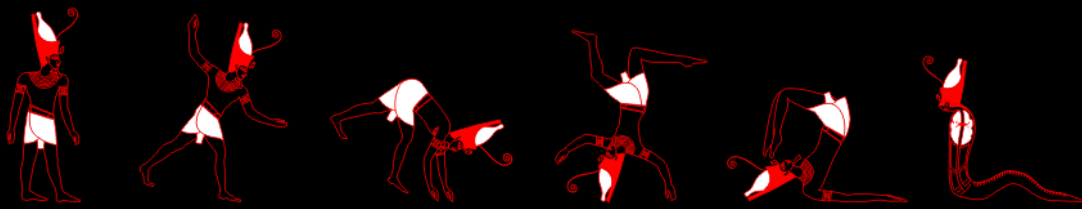
Unikatowymi znaleziskami z terenu Berenike są dwa paciorki szklane wykonane w technice millefiori, przedstawiające maski teatralne. Maski tego rodzaju należą do luksusowych rzymskich wyrobów biżuteryjnych. Te z Berenike wyprodukowano w I w. n.e. Do rzadkich znalezisk należy też drewniana deszczułka z przewierconym otworem do przywiązania sznurkiem, zapewne etykiетка, która mogła identyfikować towar w dwóch językach - w grece po jednej stronie i w języku być może aramejskim po drugiej; napisu na razie nie odczytano.

Fot. 6

Fot. 7

ARCHEOWIEŚCI 31

Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW

Fot. 6 Paciorki szklane z przedstawieniem masek (fot.)

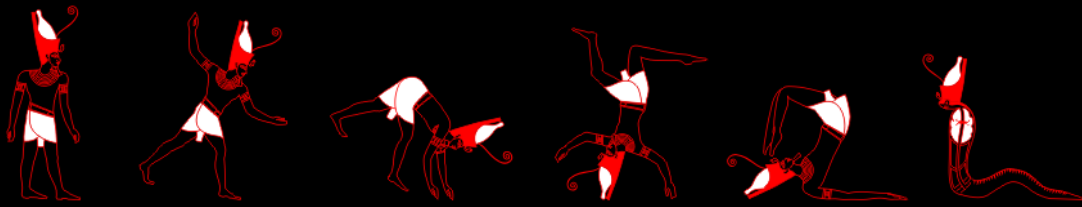
Fot. 7 Drewniana etykieta (fot.)

Ze śmietnika wydobyto także pozostałości roślin, w tym znakomicie zachowaną skorupę z orzecha kokosowego, który przetransportowano do Berenike aż z Indii. Wśród szczątków archeobotanicznych dopatrzone zostały także pozostałości kwiatów, które nie występują oryginalnie w tym regionie, zatem niewątpliwie musiały być przywożone i hodowane w doniczkach lub dostały się do Berenike w formie cebulek czy nasion.

Wczesnohellenistyczny fort w Berenike

W zachodniej części stanowiska dzięki badaniom geofizycznym uzupełnionym w tym sezonie o wykopaliska rozpoznano znacznych rozmiarów budowlę. Do tej pory przypuszczano, że odnalezione w tej części miasta bliżej nie określone pozostałości to budowle magazynowe i warsztaty związane z obsługą wypraw morskich. Obecne badania pozwoliły ustalić, że najprawdopodobniej mamy do czynienia z fortem zbudowanym w najwcześniejszej, wczesnohellenistycznej (1 połowa III w. p.n.e.) fazie funkcjonowania Berenike. Budowla ufundowana mogła być przez pierwszych władców ptolemejskich. Jak przypuszcza Marek Woźniak, kierujący eksploracją w tym rejonie miasta, miała ona charakter magazynowo-obronny. Prace prowadzone w sezonie 2012 miały za zadanie rozpoznać północną część budowli o charakterze obronnym. Na początek udało się odsłonić pozostałości masywnej konstrukcji na planie kwadratu, którą można interpretować najprawdopodobniej jako narożną wieżę należącą do większego założenia. Wkopy fundamentowe wieży wcięte były w powierzchnię naturalnej skały. Fakt ten pozwolił nie tylko na precyzyjne odtworzenie jej planu, ale także na rekonstrukcję sposobu wyznaczania i wykonywania fundamentów oraz kolejności powstawania poszczególnych wkopów i murów.

Ciekawostką jest, że w piaszczystych warstwach wypełniających wkopy fundamentowe odkryto porzucone zniszczone narzędzia wykorzystywane podczas budowania - fragment kamiennej osetki używanej być może do ostrzenia metalowych narzędzi, którymi kuto wkopy fundamentowe oraz dużą łopatkę zwierzęcą ze śladami starcia na szerokiej górnej krawędzi, zastosowaną najprawdopodobniej w charakterze

ARCHEOWIEŚCI 31

Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW

łopaty do rozgarniania piasku. Znalezienie licznych fragmentów ceramiki zasobowej (głównie amfor) pozwoliło ceramolożce Robercie Tomber z British Museum potwierdzić datowanie początków fortu na sam początek III w. p.n.e. Datowanie udało się uściślić dzięki stemplom na imadłach dwóch hellenistycznych amfor pochodzących z wkopu rabunkowego.

Szczegółowe wyniki badań zostaną zaprezentowane w przygotowywanym raporcie. Pierwszy z raportów „*Berenike 2008-2009. Report on the Excavations at Berenike, Including a Survey in the Eastern Desert*”, PCMA Excavation Series 1, ukazał się pod koniec 2011 roku zapoczątkowując nową wydawniczą serię wykopaliskową Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego.

Autorem wszystkich zdjęć jest S. Sidebotham

Tekst: Zuzanna Wygnańska na podstawie informacji od I. Zych, J. Rądkowskiej, M. Woźniaka.

Informacje o badaniach w Berenike

Można znaleźć na stronie
pcma.uw.edu.pl w zakładce
„Newsletter PCMA”

Kontakt:

Zuzanna Wygnańska: zjwygnan@uw.edu.pl
Iwona Zych: i.zych@uw.edu.pl